
SLOVENSKI ZBIRALCI IN RAZISKOVALCI NEEVROPSKIH KULTUR V 19. STOLETJU

Pavla Štrukelj

IZVLEČEK

Avtorica, dolgoletni vodja Muzeja neevropskih kultur v Goričanah, je v članku osvetlila zbiranje neevropskih predmetov od začetkov pa do konca 19. stoletja pri nas. Opisala je slovenske misionarje, pomorščake, diplomate in popotnike, ki so kot prvi zbiranci in raziskovalci postavili temelje neevropskih zbirk pri nas.

ABSTRACT

The author, long-time head of the Museum of Non-European Cultures in Goričane (a department of the Slovene Ethnographic Museum), in the article Slovene collectors and researchers of non-European cultures in the 19th century describes the collections of non-European artifacts in Slovenia from their beginnings to the end of the 19th century. She writes of the Slovene missionaries, sailors, diplomats and travellers who as the first collectors and researchers laid the foundation for non-European collections.

V starih listinah so ohranjeni podatki, čeprav nekoliko skopi, a izredno pomembni, ker pomagajo odkrivati pomembne Slovence iz 19. stoletja. To so tisti slovenski ljudje, ki so se na različne načine uveljavljali v tujini, predvsem z namenom prispevati svoj delež k širjenju kulturnega obzorja Slovencev.

V 19. stoletju so v Evropi nastale velike spremembe na gospodarskem, političnem in kulturnem področju, ki so vplivale tudi na življenje slovenskih ljudi. Na splošno lahko trdimo, da je kulturna, umetnostna in znanstvena dejavnost Slovencev v prejšnjem stoletju dosegala evropski kulturni razvoj na nekaterih področjih. Kakor med drugimi evropskimi narodi se je tudi med Slovenci zbudilo zanimanje za zgodovino in prirodoslovje. Izsledki raziskovanj domačih in tujih znanstvenikov se kažejo v zbranem gradivu, ustanavljanju muzejev, društev in prvih strokovnih revij.

V tem sestavku bomo obravnavali tiste Slovence, ki so bili prvi zbiranci in meceni ob ustanovitvi muzeja v Ljubljani in med prvimi našimi raziskovalci neevropskih kultur.

Nekateri med njimi so dosegli svetovni sloves. Po poklicu so si bili precej različni: pomorščaki, diplomati, misijonarji - raziskovalci in popotniki. V domovino so poslali ali prinesli manjše ali večje etnološke in arheološke zbirke

ali posamezne umetnine iz Afrike, Severne Amerike, Azije in iz otokov v Tihem oceanu.

V dvajsetih letih prejšnjega stoletja tj. v času, ko je vladalo izredno zanimanje za starine, so kranjski deželni stanovi začeli akcijo za ustanovitev deželnega muzeja. Ustanovljen je bil leta 1821 z nalogo zbirati zgodovinsko in prirodoslovno gradivo kot podlago za oblikovanje muzejskih zbirk. Osnovana so bila tudi razna društva, katerih člani so bili plemiči, izobraženci, trgovci, ljubitelji starin, meceni in drugi.

Prve etnološke in arheološke zbirke, posebno tiste, ki so bile prinesene iz tujih krajev in dežel, so bile izredno zanimive in pomembne tako za muzejske delavce kakor za slovensko javnost sploh. O tem gradivu so muzejski delavci poročali še posebno natančno. V časnikih je bilo objavljenih mnogo člankov in potopisov, ki so opisovali življenje in kulture prekmorskih ljudstev. V časnikih *Laibacher Zeitung* in *Illyrisches Blatt* ter v nekaterih muzejskih objavah so stalno poročali o darovih in nakupih za muzejski fundus.

Slovenski pomorščaki so pluli na ladjah z redno prekmorsko plovo. Njihova potovanja so se navadno začela in končala v Trstu. V prejšnjem stoletju je imel Trst velik gospodarski pomen za slovensko zaledje; imel je razvito ladjedelništvo in pristanišče, ki je pomenilo Slovencem vrata v svet. Tako imenovana jamborna ali jarbolska cesta, po kateri je potekal glavni promet v Trst (Pahor, 1981), je povezovala z morjem slovenske kraje iz notranjosti. Po njej so vozili les za graditev ladij in potovali v Trst, kjer so se zaposlovali v ladjedelnicah, posebno v zimskem času, ko ni bilo opravil na polju. Nekateri mladi ljudje pa so postali mornarji v vojni ali trgovski mornarici. Pahor meni, da je bilo teh mornarjev več, kakor mu je bilo mogoče dobiti podatke za drugo polovico 19. stoletja. Pisani viri so namreč skopi in še niso popolnoma raziskani. Doslej znani viri govorijo predvsem o tistih slovenskih pomorščakih, ki so se šolali v Trstu ali v Benetkah in postali kapitani ladij ali drugi strokovnjaki v pomorstvu in ladjedelništvu. Podatkov, ki bi poročali o navadnih slovenskih mornarjih, Pahor skorajda ni dobil. Le en podatek v ohranjenih muzejskih virih omenja navadnega mornarja. Takole je zapisano: "Klinar iz Radovljice, nebidigatreba, se je vozil kot sluga z ladjo Novara okrog po svetu." Iz teh besed sklepamo, da je omenjeni Klinar opravljal navadna dela na ladji in si tako omogočil dolga potovanja po svetu.

Podatki, ki jih je zbral Pahor o zgodovini slovenskega ladjarstva in o pomorščakih, so zelo dragoceni, saj obravnavajo Slovence, ki so delovali v pomorski trgovini in ladjarstvu v preteklih stoletjih. Tako je npr. znan podatek iz 18. stoletja, da je bil lastnik ladje baron Codelli, vnet propagator merkantilizma. Omenjen je tudi Michel Angelo Zois iz Ljubljane, ki je verjetno imel več ladij. V drugi polovici 18. stoletja je znan še baron Žiga Zois (Pahor 1969, 1979).

V preteklem stoletju so tu omenjeni slovenski lastniki ladij prispevali pomemben delež k razvoju muzejske dejavnosti v Ljubljani. Umetnine in razni etnološki predmeti so bili pripeljani s temi in drugimi ladjami iz tujih dežel in darovani muzeju v Ljubljani. Ta prizadevnost slovenskih polmorščakov pri zbiranju raznih etnoloških predmetov kaže, da so želeli tudi pri rojakihi v domovini zbuditi zanimanje za kulture iz daljnega sveta, s katerimi se bodo lahko seznanjali na razstavah v muzeju.

V starejših poročilih, ki govorijo o delu muzeja, je zapisano, da so domači izdelki in umetnine iz Kranjske sicer poglavitni, vendar so enako pomembni izdelki iz tujih dežel. Iz tega je mogoče razbrati, da je tedanji muzej v Ljubljani že na začetku svojega obstoja nakazal oblikovanje muzejskih zbirk. Tudi kulture z drugih celin naj bi bile enako prikazane kakor domače, kar bi v slovenski javnosti zbudilo veliko zanimanje.

Kranjski deželni muzej v Ljubljani je že od začetka sodeloval z muzejem iz Gradca. Ta je v prejšnjem stoletju izdal muzejska pravila (Arhiv NM, 1866), ki so vsebovala posebno poglavje o zbiranju tako imenovane izvenevropske antike. Muzej v Ljubljani je ta pravila dobil, in kakor kažejo stare listine, jih je tudi upošteval. Ta pravila so shranjena v muzejskih aktih Narodnega muzeja iz leta 1866.

166 Poleg pomorščakov štejemo med najstarejše slovenske zbiralce in raziskovalce neevropskih kultur tudi misijonarje in diplomate, ki so opravljali svoje delo v različnih državah in na raznih celinah sveta.

V 19. stoletju so bili pomembni za muzej v Ljubljani številni premožni meščani, trgovci, plemiči, lastniki tovarn in drugi. Mnogi med njimi so imeli dragocene starine in umetnine tudi iz neevropskih dežel. Sodelovali so ne samo pri ustanovitvi muzeja, ampak so bili tudi prvi darovalci številnih etnoloških in umetniških predmetov iz tujih dežel. Ohranjeni so pomembni zapisi in sezname zbirk, ki so jih bogati donatorji v oporoki zapustili muzeju.

Zbirke nekaterih slovenskih pomorščakov so zelo heterogene in izvirajo iz številnih dežel, v katerih so se ti ljudje seznanjali z nji hovimi kulturami in življenjem. Potniki ali mornarji na ladjah so zbirali uporabne vsakdanje izdelke pa tudi številne umetnine. Med te zbiralce in popotnike uvrščamo Mathiasa Klinarja, ki je potov al okrog sveta na fregati Novara v letih 1857-59. V starih listinah je označen takole: "Kliner ein Radmannsdorfer Taugenichts fuhr als Bedienter mit der Novara." Muzeju je izročil različne zanimive etnološke predmete. V poročilu Kranjskega deželnega muzeja od 1. novembra 1858 do konca 1862 je med muzejskimi pri dobitvami zapisana zbirka popotnika Klinarja, ki izvira iz Šanghaja, Madrasa, z Nikobarskih otokov, z otoka Sikajana (otoče Steward, Stewart, ki je na območju Salomonove skupine otokov) in z otočja Sandwichs (Havaji). V muzejski glavni knjigi je ta zbirka vpisana leta 1894.

G. Perčič, kapitan avstroogrške trijambornice Beautiful Star Fes, je plul ob afriških obalah, kakor je razvidno iz ohranjenih arhivskih listin. Podatek iz leta 1881 vsebuje sporočilo, da je tovarnar Ivan Baumgartner s Studenca pri Ljubljani, uvoznik posebnega tropskega lesa, posredoval v zvezi s to afriško zbirko, da jo je Perčič daroval muzeju in jo tudi pripeljal s trgovsko ladjo iz Gabona v zahodni ekvatorialni Afriki, s katero je vozil tropski les v Trst. V arhivski listini so vpisani prineseni predmeti, ki so pripadali plemenu Pahouin (Fang), vendar ne vsi, kot je razvidno iz glavne knjige muzealij leta 1894. V tej knjigi obsega zbirka več izdelkov tega plemena, kar lahko pomeni, da jih je Perčič večkrat prinesel. Do sedaj znani podatki o tej zbirki so precej skopi in tudi ni mogoče povedati kaj več o zbiralcu. Poleg etnološke zbirke je Perčič daroval muzeju še slovar Dictionnaire français-pongone, izdan v Parizu leta 1877.

Pomorščak Mladič, o njem je znan le priimek, je bil c.k. zastavnik linijske ladje. V muzejski knjigi je označen: "Mladič k.k. Lin. Schiffsfährich". Po prinesenih izdelkih sodimo, da je prav tako plul ob afriških obalah. Etnološka

zbirka izvira namreč iz Maroka, Lagosa (Suženjska obala), s Slonokoščene obale, iz Kameruna in iz Južne Afrike (Kapland). Muzejski vpis predmetov je bil opravljen leta 1895, vendar je zbirka starejša.

Leta 1897 je c.k. kapitan korvete Vrtovc ("Vrtovc k.k. Corveten Capit.") prinesel molitvenik, napisan na palmovem listu v pisavi pali, iz pagode Dagon v Rangunuu v Burmi (diptihon). Iz Madrasa v južni Indiji pa je deset čarovnih listov, nanizanih na vrvico. Dežele, iz katerih so podarjeni predmeti, pričajo o Vrtovčevi linijski plovi.

Zbiralci, ki so darovali muzeju posamezne predmete ali manjše zbirke, prinesene iz prekomorskih dežel, a sami niso potovali, so bili na razne načine povezani s pomorščaki ali pa so se ukvarjali s pomorsko trgovino. V to skupino uvrščamo že imenovanega Johanna Baumgartnerja, častnega člana zgodovinskega društva in muzejskega mecena, ki je v letih 1870-1875 dal muzeju manjšo etnološko zbirko, čeprav je bila ta v muzejski knjigi zapisana šele leta 1894. Podaril je tudi košček rumenega lesa (gelbholz) iz Maracaiba v Kolumbiji. (Ta košček lesa je bil ves preluknjan od termitov.)

Ohranjena listina iz leta 1870 obsega volilo dr. Heinricha Coste in njegove sestre, ki sta podarila muzeju razne umetnine; seznam teh predmetov je priložen listini. Leta 1885 je Flora, sestra že imenovanega Coste, dala muzeju tudi nekaj afriških etnoloških predmetov iz vsakdanjega življenja.

Med prvimi zbiralci jih je tudi nekaj, o katerih so znana le imena. Darovali so le posamezne umetnine z azijske celine. Med njimi je bil na primer Thomas Plushk iz Beljaka, okrožni glavar in gubernijski svetnik. Leta 1836 je dal muzeju knjigo (diptihon) z dvanajstimi kitajskimi barvnimi slikami na riževem papirju. Profesor Vest, ki je umrl leta 1834, je prinesel ta album slik iz Amerike leta 1833 ali 1934. Leta 1933 je dal Karel Baron Smledniški sedem kitajskih kipcev iz slonovine in lesa; leta 1867 Ana Kartner kitajske čevlje, leta 1885 Finzi iz Trsta kitajske figurice in posodice iz salovca, dr. Franc Zupančič z Dunaja pipo za opij in torbici, baronica Barbara Rechbach kitajski glavnik, trgovec C. Karinger več kitajskih predmetov in leta 1899 Müllner indijski prstan za nožni palec. Iz Smoletove zapuščine je muzej prejel leta 1894 veliko kitajsko skledo, okrašeno z žanrskimi prizori.

V 19. stoletju so bili izredno dejavni pri zbiranju muzealij iz neevropskih dežel tudi nekateri slovenski diplomati v službi nekdanje avstrijske države. Zanimali so se za zgodovino, kulturo in značilnosti vsakdanjega življenja prebivalcev dežele, v kateri so delovali. Med temi Slovenci je posebno znamenit generalni konzul Anton Lavrin ("Der kk. Gubernialrath und österreichische Generalkonsul in Aleksandria Anton Ritter von Laurin"), je več let služboval v Aleksandriji. Številne arhivske listine, ki so ohranjene, poročajo o njegovi izredni dejavnosti pri zbiranju in pošiljanju naravoslovnih in kulturnih predmetov iz Egipta. Leta 1838 je zapisano v poročilih Kranjskega deželnega muzeja, da je Lavrin poslal razne rastline v Trst lekarnarju dr. Biasolettu. Leta 1844 je prišla druga, še bolj zanimiva pošiljka, leta 1848 pa zaboj školjk in morskih rastlin iz Rdečega morja. Vso to zbirko je Lavrinu daroval francoski raziskovalec Portier.

Leta 1843 je Lavrin poslal manjšo etnološko zbirko iz vzhodnega Sudana. V ohranjeni listini je natančen seznam predmetov in njihova osnovna dokumentacija. Danes so ti predmeti sestavni del obširne zbirke črnskih plemen iz območja Zgornjega Nila. Lavrinova pošiljka obsega bojno opremo črnskega

poglavarja Šeik- Gundaru Nuba, ki ga je ujel in razorožil Ahmed Paša; in nakit črnskih žensk. Z isto pošiljko je Lavrin poslal še 18 kosov nagačenih kolibrijev in drugih ptičev. Pošiljko je pripeljal baron Herbert z vojno ladjo Marianna, ki je plula iz Aleksandrije v Trst.

Najbolj pomembna in zanimiva pošiljka iz leta 1846, kar jih je Lavrin poslal, je bila egiptovska mumija. Obenem je poslal tudi nagačenega krokodila. Vso pošiljko je Lavrin spet naslovil na dr. Biasoletta v Trst, ki je preskrbel za prevoz in prevoz v Ljubljano. Leta 1847 je poročal o tej znameniti pošiljki Ilirski list.

O poslani egiptovski mumiji Sah'sah'ta so bili objavljeni številni članki v časnikih in v drugih publikacijah. Darovalec Lavrin pa je dal o njej te podatke: Egiptovska mumija v krsti je dobro ohranjena, pred njim je ni še nihče odprl. Poslikana je s hieroglifi, na pokrovu ima rezljano podobo. Krsta je iz sikomorovega lesa; napisane so tudi njene mere in priloženi predmeti. Posebej je omenjen sveti skarabej z razprostrtimi krili na prsih umrlega (*scarabaeus sacer*). Po podatkih darovalca so mumijo našli blizu kipa Memnona v Tebah, umrli pa je bil eden izmed duhovnikov častilcev Amona Raja.

Članek o prineseni egiptovski mumiji v Ilirskem listu leta 1847 je vseboval predvsem razlago o poteku balzamiranja in o pomenu grobnih skulptur, položenih v krsto. Zanimivi so tudi podatki, ki govori jo o stroških balzamiranja in o tem, da si krsto iz sikomorovega lesa lahko privoščijo le premožni ljudje. Končno vsebuje članek tudi nekaj podatkov o zgodovini balzamiranja v starem Egiptu.

O zbirki drobne plastike, ki je bila običajen grobni pridatek v egiptovskih piramidah, so izredno skopi podatki, posebno kar zadeva slovenske zbiralce. Do sedaj raziskana poročila in arhivski zapisi so pokazali, da je zbirko egiptovske grobne plastike in nekaj primerkov koptske keramike daroval muzeju C. Vetter, glavni konzul v Aleksandriji v drugi polovici 19. stoletja.

Prvotno so bile te skulpture pripisane Lavrinu, sedaj pa je pojasnjeno, da ni bil on darovalec.

Zbirka egiptovske drobne grobne plastike v muzeju obsega predvsem figure Ušebti in amulete. Poleg njih je tudi nekaj pokrovov kanop. Ti predmeti izvirajo večinoma iz prvega tisočletja pr.n.š. in so jih uporabljali v pogrebnih obredih.

V muzejski egiptovski zbirki je tudi stopalo mumificirane človeške noge. Muzeju ga je daroval dr. Ivan Švegel šele leta 1934.

Tudi drugi slovenski zbiralci so darovali muzeju primerke staroegiptovske drobne grobne plastike: Zupančič, geometer iz Zadra, je prispeval dve plastiki, V. Smole je dal več manjših skulptur in ogrlic, I. Pirschitz je prinesel nekaj figuric, koptsko keramiko, mumificiranega ptiča Ibisa in nekatere druge predmete, Apolonia Droll je dala tudi nekaj primerkov koptske keramike.

V poročilu Deželnega muzeja v Ljubljani za leto 1890 so podatki o zbirki koptskih tkanin. Tedaj je muzej kupil 52 koptskih tkanin, ki izvirajo iz 4. do 7. stoletja. Zbirko teh tkanin je temeljito proučila D. Zelinka (Situla, 1963). Muzej je te koptske tkanine odkupil od slikarja Karla Blumauerja iz Linza, dr. Bock pa jih je našel in odkopal v Zgornjem Egiptu.

V prejšnjem stoletju so bili pomembni slovenski zbiralci muzealij in raziskovalci v tujih deželah tudi misijonarji. Ti so delovali na več celinah. V Severni Ameriki pri Indijancih Očipve in Otava na območju Gornjega in

Michiganskega jezera so bili med prvimi Evropejci trije slovenski misijonarji, ki so zbrali izvorno etnološko zbirko pri imenovanih avtohtonih skupinah in raziskovali njihov jezik in način življenja v tistem času. Ti misijonarji so bili: škof Friderik Baraga, Franc Pirc in Ivan Čebul. Leta 1836 se je Baraga prvokrat vrnil v domovino in je s seboj prinesel izvorno zbirko umetniško izdelanih predmetov iz vsakdanjega življenja Indijancev Očipve in Otava.

Poglavitni vir o tej muzejski indijanski zbirki so objave v Ilirskem listu. Že leta 1837 je ta list objavil seznam Baragovih in Pirčevih darovanih predmetov. O pošiljki Franca Pirca je na voljo malo drugih virov in listin. Pirčeva kamnita sekira, ki je bila med Baragovimi predmeti, je napisana na koncu seznama. Pirc je poslal druge indijanske predmete kasneje. Leta 1842 je Ilirski list natisnil v stolpcu "Misijonska poročila" Pirčevo pismo kanoniku Paušku v Ljubljano. V njem se misijonar zahvaljuje za poslane darove in pripominja, da pošilja nekaj indijanskih predmetov. Ko je Ilirski list objavljal leta 1844 nov seznam neevropskih predmetov, prispelih v muzej, je na koncu tega poročila omenil že razstavljeni indijanski zbirko Barage in Pirca.

169

O misijonarju Ivanu Čebulu in o predmetih, ki jih je prinesel, je na voljo prav tako malo virov. Leta 1873 se je Čebul vrnil v domovino in tako menimo, da je tedaj prinesel indijanske predmete. To dokazuje tudi naslednja objava v tedanjem časniku. Med muzejskimi arhivskimi listinami za leta 1871-1877 je shranjen tiskan seznam predmetov, darovanih muzeju, ki je bil objavljen v *Laibacher Zeitung* (MA, 1871-1877). Pod št. 41 so navedeni indijanski predmeti misijonarja Ivana Čebula.

Prvi muzejski popis razstavljenih indijanskih zbirk je bil napisan v Dežmanovem vodniku leta 1888. V njem so omenjeni vsi trije misijonarji kot zbiralci in pošiljatelji teh indijanskih izdelkov.

Zbirka indijanskih plemen Očipve in Otava obsega orožje, orodje, prometna sredstva, kose oblačil, okrašene z raznobarnimi biseri in aplikacijami. Obrtni izdelki kažejo izredno lepe izdelke iz lubja ameriške breze, ki imajo okraske iz vlaken ježevčevih bodic. V zbirki, ki je temeljito proučena (Štrukelj, 1974), so tudi pleteni in leseni izdelki ter glasbilo.

Zbirka muzejskih indijanskih predmetov je bila zbrana v času, ki že označuje ameriško kolonialno zgodovino. V 19. stoletju so se indijanska plemena zagrizeno borila za svojo zemljo. Skušala so ohraniti deželo svobodno in si tudi priboriti pravico odločati in voditi pogajanja o dodeljevanju ozemlja pri ameriških oblasteh. Nepravilno ravnanje prvih evropskih naseljencev pa je povzročilo načrtno uničevanje indijanskega prebivalstva in njihove kulture ter izseljevanje v puste in nerodovitne kraje. Vsi ti boji, ki so se razširili na indijanskem ozemlju že v času delovanja prvih slovenskih misijonarjev, so vplivali na njihovo pionirsko raziskovanje in misijonsko poslanstvo.

Za pošiljanje indijanskih izdelkov slovenskih misijonarjev imajo zasluge tudi rojaki v domovini. Predvsem je tedanje muzejsko vodstvo v Ljubljani želelo povečati začetno muzejsko gradivo tudi z izdelki iz prekmorskih dežel. Slovenski misijonarji v severni Ameriki pa so menili, da bodo zanimivi indijanski izdelki gotovo privabljali obiskovalce v muzej. Muzej je te predmete razstavil že leta 1844.

Friderik Baraga je bil prvi slovenski misijonar v deželi Indijancev Očipve in Otava in prvi naš raziskovalec njihovega življenja. Bil je prav tako med prvimi,

ki so začeli proučevati indijanski jezik. Napisal je zelo pomembni deli - slovnico in slovar Indijancev Očipve in Otava (Baraga 1850, 1853). V letih 1835 in 1836 je napisal pet knjig, in sicer tri v očipvejskem jeziku, eno slovensko in eno nemško knjižico, ki jo je prevedel tudi v francoski jezik. V teh knjižicah je Baraga opisal življenje ne samo očipvejskih in otavskih kupin, ampak tudi življenje drugih severnoameriških Indijancev (Baraga, 1837).

Misijonar Pirc pa je učil indijanske prebivalce, kako naj se ukvarjajo s poljedelstvom in sadjarstvom. Leta 1845 je napisal katekizem z obširno razlago v otavskem jeziku; tiskati je dal tudi sedemdeset nedeljskih pridig. Leta 1855 je izdal knjižico o zgodovini in življenju Indijancev v severni Ameriki. Poleg tega je napisal še nekaj drugih knjig. Leta 1873 se je vrnil v domovino in umrl v Ljubljani leta 1880.

170 Misijonar Janez Čebul je bil zelo priljubljen med Indijanci. Znal je očipvejski jezik, bil je pevec, pesnik in godbenik. Strogo je nastopil zoper prodajanje žganja Indijancem in skušal doseči več pravic zanje pri tedanjih ameriških oblasteh.

Med slovenske raziskovalce misijonarje uvrščamo tudi Ignacija Knobleharja, ki je v 19. stoletju živel in deloval v vzhodni Afriki. V Rimu je študiral zdravilstvo, anatomijo, fiziologijo in botaniko. Učil se je več jezikov (razumel jih je 14). Leta 1845 je končal bogoslovje. Organizacija v Rimu, ki je pripravljala duhovnike za misijone, je Knobleharja najprej določila, da bo odšel v Perzijo ali v severno Indijo. Kasneje so njegovi predstojniki spremenili ta sklep in so ga poslali v vzhodno Afriko.

Leta 1847 je Knoblehar odpotoval najprej v Sirijo in v Palestino, nato je šel v Aleksandrijo in v Kairo, kjer je pripravil vse potrebno za potovanje v Kartum. Leta 1849 je odpotoval iz Kartuma na jug, in sicer s trgovsko ladjo po Belem Nilu na ozemlje svobodnih črnskih plemen. Leta 1850 se je prvič vrnil v Evropo in na Kranjsko. S seboj je prinesel bogato zbirko etnoloških predmetov, ki so pripadali etničnim skupinam Bari, Čir in Šiluk, in jo daroval muzeju v Ljubljani.

Knobleharjeva vrnitev iz Afrike je zbudila med Slovenci veliko zanimanje. V dnevnem časopisju je bilo objavljenih več člankov, ki so opisovali Knobleharjevo delo v Afriki in poročali o prineseni afriški zbirki.

V Knobleharjevem času so bile politične in gospodarske razmere v vzhodnem Sudanu zelo neurejene. Posebno trgovina s sužnji in trgovina s slonovimi okli, ki je bila predvsem v rokah Arabcev, je avtohtonemu prebivalstvu prizadela ogromno krivic. V 19. stoletju je bilo v tem delu Afrike naseljenih že dosti Arabcev, vojsko pa so sestavljali Turki, Albanci, Arabci in sudanski črnici. V mestu Kartumu je bilo tudi nekaj Evropejcev. Južno od Kartuma so ob Nilu proti ravniku prebivala svobodna nilotska ljudstva. Turški in arabski trgovci so prihajali do črnskih plemen predvsem zato, da bi dobili slonovino in sužnje.

Ko je Knoblehar potoval še dalje proti jugu med svobodna črnska plemena, se je moral prvič peljati na vojaško-trgovski ladji do ozemlja, ki so ga obiskovali trgovci, potem je pot nadaljeval sam s tremi ladjami. Prišel je do otoka Lumutat na Belem Nilu, ki je že na 4 stopinje 50' od ravnika. Knoblehar se je spoznal z nekaterimi črnskimi rodovi, ki do tedaj še nikoli niso videli belih ljudi. Tako je bil slovenski misijonar Knoblehar prvi, ki je v Sudanu prodril do približno 4 stopinj severne širine.

Spričo neurejenih političnih razmer pod turško-egiptovsko oblastjo v vzhodnem Sudanu in gospodarskega izkoriščanja tega ozemlja je treba še bolj poudariti Knobleharjevo humano delovanje in raziskovanje, ki ga je opravil pri črnskih etničnih skupinah na območju Nila.

Knobleharjeva potovanja po reki Nil so bila vsestransko zanimiva. Leta 1849 je misijonar prvič potoval po Belem Nilu. Na tej poti je spoznal arabsko ljudstvo Bakara in pleme Dinka. Na otokih na reki Nil je videl naseljene Šiluke, še eno skupino Bakara in Dinka. Po nekaj dneh plovbe je Knoblehar prispel do strnjenege ozemlja Šilukov, ki je štelo približno sedem tisoč vasi. Ob izlivu manjše reke Sobata se je seznanil z etnično skupino Nuerov in kmalu še nekoliko južneje s plemenom Kik. Od tu dalje je Knobleharjeva odprava nadaljevala potovanje čez močvirje Bahr el Ghazal in dalje na jug. Na poti je misijonar spoznal mnogo črnskih skupin, na primer plemena Heliab, Bor, Dunje, Gva, Atvet, Vaja, Madar, Lov in Arol. Vsa ta imena si je Knoblehar napisal v dnevnik, kajti prav v teh krajih je nameraval začeti misijonsko delo in znanstvena raziskovanja.

Ko je potoval po reki še dalje na jug, je spoznal plemeni Bari in Čir. Ustavil se je pri Barijih, se seznanil s poglavarjem Nigilo in se z njim začel pogajati, da bi na njegovem ozemlju ustanovil misijon. To potovanje je končal nekoliko dalje na jugu, v vasi Logvek.

Namen številnih Knobleharjevih potovanj po Nilu ni bil samo spoznati avtohtono prebivalstvo, temveč tudi priti do izvira te reke. Na prvem potovanju mu to ni uspelo, zato se je leta 1850 vrnil v Kartum. Leta 1852 je odposlal dve tovorni ladji z raznimi potrebščinami v deželo Barijcev, sam pa je potoval s svojimi sodelavci na ladji Jutranja zvezda in prispel leta 1853 v Ulibari in Gondokoro. Tam se je izkrcal in začel s sodelavci zidati misijonsko hišo.

Po ponovni vrnitvi iz Kartuma v Gondokoro je Knoblehar odpotoval še dalje na jug v vas Tokiman, ki leži pod hribom Logvek, in na otok Lumutat. Tako je na tem potovanju po Belem Nilu prišel južneje kot v letih 1849-50 in še južneje kakor raziskovalca d'Arnaud in Werne. Otok Lumutat, ki ga je odkril Knoblehar, je bil raziskovalcem Nila dolgo časa najjužnejša znana točka v tem delu Afrike.

Leta 1857 je Knoblehar zadnjič potoval po Belem Nilu. Po vrnitvi v Kartum je odpotoval v Evropo. Leta 1858 je umrl v Neaplju.

Etnološka zbirka vzhodnosudanskih plemen Bari in Čir je v muzeju najstarejša afriška zbirka. V nekdanjem Kranjskem deželnem muzeju je bila ta zbirka ena prvih iz tujih dežel, ki je bila tako številna in načrtno zbrana. Zaradi svoje izvirnosti je zelo pomembna za spoznavanje prvotnih nilotskih kultur. Zbirka obsega orožje, kovaške priprave, izdelke za pokrivanje in krašenje telesa, glasbila, glinaste tobačne pipe in druge uporabne predmete. Železni izdelki nazorno kažejo staro kovaško obrt pri Barijih.

Knobleharjeva afriška zbirka v muzeju je proučena, o njej pa je napisana temeljita razprava (Štrukelj, 1968).

Knoblehar ni samo pošiljal dragocenih geografskih in prirodoslovnih podatkov iz teh afriških krajev ustanovam na Dunaju in v Ljubljano, ampak so izredno pomembni tudi njegovi etnološki zapisi (Knoblecher, 1851).

Etnološke zbirke iz tujih dežel, ki jih je Kranjski deželni muzej prejel v 19. stoletju, so zaradi svoje izvirnosti izredno dragocene in sodijo med pomembno zgodovinsko gradivo zadevnih kultur. Poudariti moramo, da je tedanji muzej v

Ljubljani pridobil med prvim gradivom prav etnološke zbirke iz severne Amerike in vzhodne Afrike. Indijanska zbirka Očipve in Otava je bila prva in je dala podlago za nastanek oddelka neevropskih kultur v našem muzeju. Afriška zbirka plemen Bari in Čir pa je bila ena prvih, ki je bila tako številčno in načrtno zbrana.

LITERATURA

- F. Baraga 1837.
Geschichte, Character, Sitten u. Gebräuche d. Nord-amerikanischen Indier, Laibach.
- F. Baraga 1850.
A Theoretical a. Practical Grammar of the I Otchipwe Language. The Language spoken by the Chippewa Indians, which is also spoken by the Algonquin, Ottawa and Potawatomi Indians with little difference, Detroit.
- F. Baraga 1853.
A Dictionary of the Otchipwe Language, explained in english, Cincinnati.
- Illyrisches Blatt 1836.
Priloga Thomas Plushk, Laibach.
- Illyrisches Blatt 1844.
Lavrin, Laibach.
- Illyrisches Blatt 1847.
Lavrin, Laibach.
- Knoblecher I. (Klun) 1851.
Reise auf dem weissen Flusse. Aus d. Original-Manuscripten d. General-Vicars von Central-Afrika, Laibach.
- Laibacher Zeitung 1851.
Knoblehar, Laibach.
- Museal Acten 1864-1870.
Dr. E. Costa u. dessen frau Schwester, NM, Ljubljana.
- Museal Acten 1864-1870.
Muzejski pravilnik iz Gradca, NM, Ljubljana.
- Museal Acten 1871-1877.
Iz: Laibacher Zeitung - B 41: Antiquitäten u. ethnographische gegenstände - Čebul, NM, Ljubljana.
- Museal Acten 1881.
Baumgartner. Die Neger bei Gabun werden daselbst Pahouins oder auch Ba Fans genant (Perčić). NM, Ljubljana.
- M. Pahor 1969.
Sto let slovenskega ladjarstva 1841-1941.
- M. Pahor 1979.
Slovenski cestni križ kot faktor rekrutiranja pomorskega kadra v naših deželah (1812-1941). Slovensko morje in zaledje, zbornik 43.
- M. Pahor 1981.
Po jamborni cesti ... V mesto na peklu.
- F. Pierz 1855.
Die Indianer in Nord-Amerika, ihre Lebensweise, Sitten, Gebräuche, St. Louis, Mo.
- P. Štrukelj 1968.
Afriška zbirka vzhodnosudanskih plemen Bari in Čir v SEM, SE XX, Ljubljana.

P. Štrukelj 1974.

Etnološka zbirka severnoameriških Indijancev Ojibwa iz 19. stoletja v SEM, SE XXV-XXVI, Ljubljana.

Uradni akti 1843.

Stanovski arhiv, DAS, Ljubljana.

D. Zelinka 1963.

Koptske tkanine, Situla 6, Ljubljana.

SUMMARY

SLOVENE COLLECTORS AND RESEARCHERS OF NON-EUROPEAN CULTURES IN THE 19TH CENTURY

173

The article deals with the first Slovene collectors and researchers of non-European cultures, who were predominantly seamen, diplomats, missionaries and travellers and who brought back from their journeys ethnological and archaeological collectors' items.

19th century Europe was undergoing extensive changes, many of these also in the field of culture. A number of museums were opened and following the general trend, the Regional Museum of Carniola was also founded as far back as 1821. It became the first institution of its kind and its collections included not only items from the fields of ethnology, history, natural history and archaeology originating from these parts, but also acquisitions belonging to various non-European cultures. It was that material that was especially carefully reported on by the museum staff and many articles and travelogues describing the life and cultures of other continents found their way into various publications.

The men who were the first to present the museum with a large number of artefacts of non-European origin were the ship-owners and merchants Baron Codelli and Baron M. Angelo Zois. Another collection of such items was donated to the museum by the captain of a merchant ship G. Perčič, who collected them during his voyages along the African coast.

A further successful collector was the traveller Klinar, who collected his items in Asian countries, as well as on the islands of Melanesia and Polynesia.

The collection of the museum's non-European items was further enriched by the collection originally owned by Dr. Heinrich Costa, who spent a considerable part of his life on the island of Nauru (lying between the Solomon and Gilbert Isles). In the year 1870 he bestowed his acquisitions on the Carniolan museum.

Among Slovene diplomats serving in the former Austro-Hungarian Empire, A. Lavrin, Consul General in Alexandria, deserves special mention since he sent back to his native country not only items of natural science interest, but also some exhibits originating from Old Egyptian cultures (including a mummy) and a collection of items originating from eastern Sudan.

In 1890 a rich collection of Coptic fabrics was bought by the museum from the Linz-born painter Karel Blumauer.

Of equal importance as collectors of non-European artefacts were some missionaries who spent long periods of time living among indigenous peoples of different continents. Among these special attention should be paid to Bishop Friderick Baraga, Franc Pirc and Ivan Čebul, who lived and worked among the Indians of North America as far back as the first half of the 19th century and who brought back or sent home from their journeys collections of indigenous tools, arms, clothing and handicraft.

Ignacij Knoblehar, who found his home and carried out research among East African tribes, first returned to Europe in 1850 bringing back to Carniola a rich collection of ethnological artefacts he had found among the Bari, Čir and Šiluk tribes.

174

It is well worth mentioning that the Regional Museum of Carniola of that period acquired among its very first collections precisely the above-mentioned ethnological artefacts from non-European countries which later served as a basis for the formation of the Museum of Non-European Cultures at Goričane.